




Ryszard Mikosz

 <https://orcid.org/0000-0002-6588-1000>

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Polska

Odpowiedzialność za szkody wyrządzone wykorzystywaniem geologicznych zasobów wnętrza Ziemi Wybrane problemy transgraniczne

Liability for damage caused by the use of geological resources of the Earth's interior Selected cross-border problems

Summary

The subject of the considerations contained in the article is the matter of civil liability for damage caused by the use of geological resources of the environment (threatening as a result of such activity), showed in the cross-border context. It presents the basic conflict rules that are applicable in determining the substantive legal regime of such liability. In particular, the most important rules in this regard, set out in Regulation (EC) No. 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (“Rome II”), were discussed. This act is of key importance for the issues considered in the article.

Key words: civil liability for damage in a cross-border context, damage to the environment, use of geological resources of the environment

1. Wprowadzenie

Nie ulega wątpliwości, że gospodarowanie zasobami kopalin, zwłaszcza ich wydobywanie, na ogół jest źródłem różnorodnych negatywnych zjawisk. Przybierają one postać przede wszystkim deformacji powierzchni skorupy ziemskiej, naruszenia stosunków wodnych czy też pogorszenia jakości powietrza wskutek emisji gazów lub pyłów. Przyczyną tego rodzaju następstw może być nie tylko eksploatacja złóż kopalin, lecz także wykorzystywanie innych geologicznych zasobów środowiska¹. Spostrzeżenie to potwierdza regulacja zawarta w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze², będącej podstawowym aktem prawnym, który normuje zasady i warunki podejmowania, wykonywania i zakończenia działalności związanej z korzystaniem z owych zasobów. Oprócz kwestii obejmujących poszukiwanie i wydobywanie kopalin akt ten określa bowiem również zasady i warunki m.in. podziemnego bezzbiornikowego magazynowania substancji, podziemnego składowania odpadów oraz podziemnego składowania dwutlenku węgla w celu przeprowadzenia projektu jego demonstracyjnego wychwytu i składowania³.

Skutkiem większości przywołanych następstw korzystania z geologicznych zasobów środowiska są uszczerbki majątkowe w czyichś dobrach. Jeśli obowiązujący porządek prawny czyni kogoś odpowiedzialnym za dany uszczerbek, to mamy do czynienia ze szkodą w znaczeniu prawnym⁴. Reguły znajdujące zasto-

¹ Zwrot „geologiczne zasoby środowiska” nie jest terminem z języka prawnego, coraz częściej natomiast pojawia się w języku prawniczym. Zob. m.in. Z. Bukowski, *Zrównoważony rozwój a gospodarowanie geologicznymi zasobami środowiska*, w: *Prawna regulacja geologii i górnictwa w Polsce, Czechach i na Słowacji. Wybrane zagadnienia*, red. G. Dobrowolski, G. Radecki, Infomax, Katowice 2014, s. 47 i nn.; G. Dobrowolski, A. Lipiński, R. Mikosz, G. Radecki, *Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący prawne podstawy zarządzania geologicznymi zasobami środowiska*, red. G. Dobrowolski, Uniwersytet Śląski, Agencja Reklamowa „Top”, Katowice 2016.

² T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 633 ze zm. [dalej: p.g.g.].

³ Dalsze rozszerzenie zasięgu ustawy wynika z jej art. 2, nakazującego odpowiednie stosowanie większości jej przepisów do innych rodzajów działalności.

⁴ Termin „szkoda”, mimo że bardzo często występuje w języku prawnym, nie doczekał się generalnej definicji ustawowej. W literaturze przedmiotu na ogół przyjmuje się, że nazywa on powstałą wbrew woli poszkodowanego różnicę pomiędzy obecnym stanem majątkowym a stanem, jaki istniałby, gdyby nie nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (zob. M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 165 i nn.; zob. też K. Czub, *Komentarz do art. 361*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 642). Pojęcie szkody co do zasady rozumiane jest analogicznie w orzecznictwie – np. w wyroku SA w Lublinie z dnia 16 sierpnia 2022 r. (sygn. I AGA 20/22, LEX nr 3437143) stwierdzono, że „przez »szkodę« rozumie się uszczerbek w prawnie chronionych dobrach wyrażający się w różnicy między stanem dóbr, jaki istniał i jaki mógłby się następnie wytworzyć w normalnej kolei rzeczy,

sowanie w takich przypadkach, dotyczące odpowiedzialności zarówno kompensacyjnej (restytucyjnej), jak i prewencyjnej⁵, zostały wskazane w pewnym zakresie w ustawie Prawo geologiczne i górnicze, głównie jednak w Kodeksie cywilnym⁶. Jest to konsekwencją modelu, który coraz częściej przyjmuje polski ustawodawca i zgodnie z którym – w uproszczeniu – do naprawiania określonych szkód co do zasady stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego, lecz podlegają one modyfikacjom wynikającym ze szczególnych unormowań zawartych w akcie, który reguluje odpowiedzialność za uszczerbki majątkowe oznaczonego rodzaju⁷. Ten stan rzeczy powoduje, że wykładnia regulacji odnoszących się do odpowiedzialności za szkody wyrządzone korzystaniem z geologicznych zasobów środowiska (lub grożące wskutek ich wykorzystywania) częstokroć okazuje się niełatwym zabiegiem⁸.

Problem komplikuje się jeszcze bardziej, gdy przyczynę szkody (lub groźby jej wyrządzenia) stanowi działalność geologiczno-górnicza⁹ prowadzona na (w) obszarach przygranicznych¹⁰. Wtedy bowiem szkody mogą się ujawnić też

a stanem, jaki powstał na skutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy”.

⁵ Chodzi o zapobieganie szkodom grożącym wskutek działalności polegającej na wykorzystywaniu geologicznych zasobów środowiska. Wątek ten powróci w toku dalszych rozważań.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 1360 ze zm.) [dalej: k.c.]. Normatywnym potwierdzeniem rozwiązania przyjętego przez ustawodawcę jest regulacja zawarta w art. 145 p.g.g., z której wynika, że jeżeli ustawa ta nie stanowi inaczej, do naprawiania szkód wyrządzonych ruchem zakładu górniczego stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego.

⁷ W zakresie ochrony środowiska dobrym przykładem takiego rozwiązania jest art. 322 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2556 ze zm.). Skala możliwych wariantów, z jakich korzysta ustawodawca w takim przypadku, jest dość rozległa. Czasem bowiem, choć kreuje „autonomiczne” zasady odpowiedzialności odszkodowawczej, odsyła zarazem (tylko jednak w zakresie nieunormowanym) do stosowania przepisów Kodeksu cywilnego – zob. art. 107 ust. 2 ustawy z dnia 29 listopada 2000 r. – Prawo atomowe (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1173). Zob. też art. 472 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. – Prawo wodne (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 2625 ze zm.).

⁸ Szerzej na ten temat zob. R. Mikosz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone działalnością regulowaną Prawem geologicznym i górniczym*, w: *Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący...*, s. 355 i nn.

⁹ Żeby uprościć wywód, w dalszej jego części zwrot ten będzie używany jako synonim formuły „działalność polegająca na wykorzystywaniu geologicznych zasobów środowiska”.

¹⁰ Problem ten od dość dawna jest przedmiotem badań, przede wszystkim koncentrujących się na prawie międzynarodowym publicznym (zob. m.in. T. Jasudowicz, *Zasoby naturalne dzielone w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1978, nr 9, s. 44 i nn.; G. Grabowska, *Eksploracja zasobów naturalnych w regionach przygranicznych. Praktyka traktatowa*, „Problemy Prawne Górnictwa” 1990, t. 13, s. 7 i nn.). O tym, że nie jest to problem wyłącznie teoretyczny, świadczy chociażby konflikt, który powstał w związku z wydobywaniem węgla brunatnego w pobliżu granicy z Republiką Czeską (zob. A. Lipiński, *Glosa do postanowienia Wiceprezes Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21.05.2021 r.* (Repu-

poza granicami państwa, w którym ma ona miejsce. Inaczej mówiąc: w takich przypadkach poszkodowanymi mogą być również podmioty, których uszkodzone dobra znajdują się w państwie innym aniżeli to, gdzie prowadzona jest wspomniana działalność. Ten stan rzeczy rodzi pytania, jakie przepisy materialnoprawne i jakie reguły proceduralne należy stosować przy rozpoznawaniu roszczeń poszkodowanych. Złożoność i wielopłaszczyznowość zagadnienia oraz ograniczone ramy opracowania sprawiają, że poszukując odpowiedzi na powyższe pytania, można zwrócić uwagę jedynie na wybrane kwestie podstawowe. Głównym przedmiotem dalszych rozważań będzie zatem odpowiedzialność cywilna za szkody wyrządzone korzystaniem z geologicznych zasobów środowiska (lub grożące wskutek takiej działalności) rozpatrywana w kontekście transgranicznym¹¹. W obrębie tego tematu chodzi przede wszystkim o przedstawienie generalnych zasad kolizyjnych dotyczących ustalania materialnoprawnego reżimu owej odpowiedzialności. Na uboczu pozostawić trzeba natomiast kwestie procesowe, a także zagadnienie relacji prawnomiędzynarodowych związanych z transgranicznymi problemami, jakie powoduje wykorzystywanie geologicznych zasobów środowiska, gdyż wymagają one odrębnego opracowania.

2. Źródła prawa

Sięgając do źródeł prawa w rozpatrywanym zakresie, należy w punkcie wyjścia odnotować, że niewiele jest aktów normatywnych zawierających normy kolizyjne odnoszące się do sytuacji, gdy skutki prawne określonego zachowania (działania lub zaniechania), które ma miejsce na terytorium jednego państwa, ujawniają się także (albo wyłącznie) na terytorium innego państwa (innych państw) albo w przestrzeni nieobjętej zwierzchnością żadnego państwa. Niemniej w polskim systemie prawnym można znaleźć akty normatywne regulujące tę materię – zarówno mające charakter generalny, jak i odnoszące się do ściśle określonej, na ogół wąskiej problematyki¹². Wśród tych ostatnich brak jednak jakichkolwiek

blika Czeska v. Rzeczpospolita Polska, C-121/21), „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 6, s. 61 i nn., <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2021.6.8>; idem, *Nakaz natychmiastowego wstrzymania wydobywania węgla brunatnego ze złoża „Turów” oraz dzienna kara pieniężna (rozważania na tle postanowień TSUE z 21 maja 2021 r. oraz z 20 września 2021 r., C 121/21)*, w: *Z prawem ustrojowym porównawczym przez ponad półwiecze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Grzybowskiemu z okazji 55-lecia pracy naukowej*, red. B. Przywora, A. Rogacka-Lukasik, K. Skotnicki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza, Częstochowa 2022, s. 1037 i nn.).

¹¹ Artykuł przedstawia stan prawny obowiązujący 30 czerwca 2023 r.

¹² Przykładem może być regulacja zawarta w art. 355–357 ustawy z dnia 18 września 2001 r. – Kodeks morski (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1309).

unormowań, które dotyczą bezpośrednio problematyki kolizyjnej w przypadku odpowiedzialności za szkody wyrządzone działalnością geologiczno-górnictw (lub grożące wskutek takiej działalności), gdy wykraczają one poza terytorium państwa, gdzie jest prowadzona. W szczególności do materii tej w żaden sposób nie nawiązuje regulacja ujęta w ustawie Prawo geologiczne i górnicze.

Ten stan rzeczy sprawia, że trzeba sięgnąć do rozwiązań normatywnych o charakterze generalnym. Zasadnicze znaczenie ma tutaj ustawa z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe¹³. Jak bowiem wynika z jej art. 1, reguluje ona właściwość prawa dla stosunków z zakresu prawa prywatnego¹⁴ związanych z więcej niż jednym państwem. Zakres ten obejmuje m.in. prawo cywilne, a podstawową cechą stosunku cywilnoprawnego jest równorzędność stron. Taki też stosunek w świetle regulacji zawartej w ustawie Prawo geologiczne i górnicze łączy podmiot odpowiedzialny za szkodę (stan zagrożenia szkodą) oraz poszkodowanego (zagrożonego)¹⁵.

Ustawa Prawo prywatne międzynarodowe jest aktem relatywnie obszernym, czemu trudno się dziwić, zważywszy na wielość i zróżnicowanie stosunków cywilnoprawnych, jakie mogą być związane z więcej niż jednym państwem. Założone ramy opracowania, zwłaszcza zaś jego przedmiot, nakazują ograniczyć się do przywołania w tym miejscu regulacji z art. 33 p.p.m. Stanowi on, że prawo właściwe dla zobowiązania wynikającego ze zdarzenia niebędącego czynnością prawną określa rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego

¹³ T.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 503 [dalej: p.p.m.].

¹⁴ W polskiej doktrynie i polskim orzecznictwie przyjmuje się powszechnie, że prawo prywatne międzynarodowe należy do obszaru prawa prywatnego (zob. np. J. Poczobut, *Komentarz do art. 1*, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 130).

¹⁵ Za poglądem, że w takim przypadku mamy do czynienia ze stosunkiem cywilnoprawnym, przemawia m.in. okoliczność, że roszczenia dotyczące odpowiedzialności za szkody są rozpatrywane przez sądy powszechne, co wyraźnie wynika z art. 151 ust. 1 p.g.g. (zob. też art. 151 ust. 2 oraz art. 152 ust. 3 p.g.g.). Warto jednak odnotować, że nie zawsze istniał taki stan rzeczy. W szczególności specyficzna regulacja dotycząca odpowiedzialności za szkody górnicze zawarta w dekreście z dnia 6 maja 1953 r. – Prawo górnicze (Dz.U. z 1953 r. Nr 29, poz. 113 ze zm.) rodziła zasadnicze wątpliwości co do charakteru prawnej relacji, która łączy poszkodowanego z podmiotem odpowiedzialnym za szkodę. Źródłem podobnych wątpliwości były unormowania zawarte w ustawie z dnia 16 listopada 1960 r. o prawie geologicznym (Dz.U. z 1960 r. Nr 52, poz. 303 ze zm.). Ze względu na przedmiot rozważań nie ma potrzeby rozwijania tego zagadnienia (szerzej na ten temat zob. np. A. Agopszowicz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone robotami górniczymi*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1964, s. 188 i nn.; idem: *Zarys systemu prawnego górnictwa*, t. 2, wyd. 3 popr. i uzup., Uniwersytet Śląski, Katowice 1980, s. 52 i nn.; R. Mikosz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*, Wolters Kluwer – Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006, s. 49 i nn.). Wspomniany stan prawny uległ bowiem diametralnej zmianie z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2005 r. Nr 228, poz. 1947 ze zm.).

i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”)¹⁶. Przepis ten ma kluczowe znaczenie dla rozpatrywanej problematyki, nie ulega bowiem wątpliwości, że źródłem stosunku zobowiązaniowego jest tutaj wyrządzenie szkody działalnością geologiczno-górnictw (lub spowodowanie stanu zagrożenia szkodą), a nie czynność prawna.

3. Podstawowe normy kolizyjne określające prawo właściwe dla zobowiązania wynikającego ze zdarzenia niebędącego czynnością prawną

W myśl art. 1 ust. 1 rozporządzenia „Rzym II” odnosi się ono do zobowiązań pozaumownych w sprawach cywilnych i handlowych powiązanych z prawami różnych państw. Z dalszej części tego przepisu wynika natomiast, że nie znajduje ono zastosowania w szczególności do spraw podatkowych, celnych lub administracyjnych ani do odpowiedzialności państwa za działania i zaniechania w wykonywaniu władzy publicznej (*acta iure imperii*)¹⁷. Termin „zobowiązanie pozaumowne” nie został wprost zdefiniowany w rozporządzeniu. Pomocne przy próbie ustalenia jego znaczenia będzie jednak wyjaśnienie zamieszczone w motywie 11 preambuły: ponieważ wspomniane pojęcie „jest różnie definiowane w poszczególnych państwach członkowskich”, do celów rozporządzenia przyjęto, że „zobowiązanie pozaumowne powinno być rozumiane jako pojęcie autonomiczne”, a normy kolizyjne określone w analizowanym tu akcie „powinny obejmować również zobowiązania pozaumowne oparte na zasadzie ryzyka”¹⁸. Formuła ta potwierdza, iż w sferze odpowiedzialności za szkody wyrządzone działalnością geologiczno-górnictw mamy w prawie polskim do czynienia

¹⁶ Dz. Urz. UE L 199 z dnia 31 lipca 2007 r., s. 40–49 [dalej: „rozporządzenie”]. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że rozporządzenie „Rzym II” jest pierwszą próbą całościowego ujednoczenia problematyki prawa właściwego dla stosunków obligacyjnych innych niż *ex contractu* (zob. E. Kacperk, P. Zawadzki, *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych wynikających z naruszenia praw własności intelektualnej i zasad uczciwej konkurencji – uwagi na tle rozporządzenia „Rzym II”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2012, z. 115, s. 129).

¹⁷ Dalsze wyłączenia stosowania rozporządzenia określono w obszernym wykazie zawartym w art. 1 ust. 2.

¹⁸ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej stwierdził, że pojęcie „zobowiązanie pozaumowne” w rozumieniu rozporządzenia „Rzym II” oznacza zobowiązanie, którego źródłem jest jedno ze zdarzeń wymienionych w art. 2 tego aktu (wyrok TSUE z dnia 21 stycznia 2016 r., sygn. C-359/14, Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu Pierwszej Instancji 2016, nr 1, poz. I-40, LEX nr 2253205).

z zobowiązaniem pozaumownym w rozumieniu przepisów rozporządzenia. Zawarty w przywołanym już art. 145 p.g.g.¹⁹ nakaz stosowania przepisów Kodeksu cywilnego do naprawiania szkód, o których mowa w art. 144 ust. 1 i 2²⁰, jest bowiem w istocie rzeczą odesłaniem do art. 435 k.c. – podstawowego przepisu normującego opartą na zasadzie ryzyka odpowiedzialność, jaką prowadzący na własny rachunek przedsiębiorstwo lub zakład uprawiany w ruch za pomocą sił przyrody (pary, gazu, elektryczności, paliw płynnych itp.) ponosi za szkodę na osobie lub mieniu wyrządzoną komukolwiek przez ruch przedsiębiorstwa lub zakładu²¹.

Najogólniejsza reguła w interesującej nas materii została sformułowana w motywie 31 preambuły, rozwinięta zaś w art. 14 rozporządzenia, wypełniającym jego rozdział IV, zatytułowany *Swoboda wyboru prawa*. Wynika z niej, że „strony powinny mieć możliwość dokonania wyboru prawa właściwego dla zobowiązania pozaumownego”, a celem tego rozwiązania jest „poszanowanie autonomii stron oraz zwiększenie pewności prawnej”²². Formy podania zobowiązania pozaumownego wybranemu przez siebie prawu określono w art. 14, szczegóły trzeba tu jednak pominąć.

W przypadku gdy strony nie wybiorą prawa właściwego, zastosowanie znajduje regulacja zawarta przede wszystkim w art. 4 analizowanego aktu. Generalną zasadę wskazuje ust. 1 tego przepisu. Zgodnie z jego brzmieniem, jeżeli rozporządzenie nie stanowi inaczej, prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego z czynu niedozwolonego jest prawo państwa, w którym powstaje szkoda, niezależnie od tego, w jakim państwie miało miejsce zdarzenie powodujące szkodę, oraz niezależnie od tego, w jakim państwie lub państwach występują skutki pośrednie zdarzenia²³. Od zasady sformułowanej w art. 4 ust. 1 rozporządzenia istnieją wyjątki określone w art. 4 ust. 2 i 3. W myśl pierwszego z nich, gdy osoba, której przypisuje się odpowiedzialność, oraz poszkodowany mają w chwili powstania szkody miejsce zwykłego pobytu²⁴

¹⁹ Zob. przypis 6.

²⁰ Przepisy te dotyczą szkód spowodowanych ruchem zakładu górniczego, który jest prowadzony zgodnie z ustawą, co wyklucza odpowiedzialność na zasadzie winy.

²¹ Szerzej na ten temat zob. L. Jantowski, *Komentarz do art. 435, w: Kodeks cywilny. Komentarz...*, s. 773 i nn.

²² Jednocześnie zgodnie z motywem 31 preambuły wybór powinien „być wyraźny lub w sposób dostatecznie pewny wynikać z okoliczności sprawy”, a „w przypadku ustalania istnienia umowy sąd powinien respektować zamiar stron”.

²³ Problemowi temu poświęcono także motyw 17 preambuły. Wskazano w nim, że prawo właściwe powinno zostać określone na podstawie miejsca powstania szkody, niezależnie od państwa lub państw, w których mogłyby wystąpić skutki pośrednie. Zatem w razie szkody na osobie lub szkody na mieniu państwem, gdzie następuje szkoda, powinno być to, w którym została poniesiona, odpowiednio, szkoda na osobie lub szkoda na mieniu.

²⁴ Z art. 23 ust. 1 rozporządzenia wynika, że za miejsce zwykłego pobytu spółek i innych jednostek organizacyjnych, posiadających osobowość prawną lub też jej nieposiadających, uzna-

w tym samym państwie, stosuje się prawo tego państwa. Z kolei zgodnie z art. 4 ust. 3, jeżeli ze wszystkich okoliczności sprawy wyraźnie wynika, że czyn niedozwolony pozostaje w znacznie ściślejszym związku z państwem innym niż wskazane w ust. 1 lub 2, stosuje się prawo tego innego państwa. „Znacznie ściślejszy związek z innym państwem” może polegać w szczególności na istnieniu wcześniejszego stosunku pomiędzy stronami, takiego jak umowa bezpośrednio związana z danym czynem niedozwolonym²⁵.

Bez względu na to, w jaki sposób ustalą się prawa właściwe, duże znaczenie dla określenia jego zakresu ma art. 15 rozporządzenia, gdyż przepis ten zawiera wyliczenie tworzących go elementów (tylko jednak przykładowe). Prawu właściwemu dla zobowiązań pozaumownych podlegają zatem w szczególności:

- a) podstawa i zakres odpowiedzialności, w tym oznaczenie osób, które mogą być pociągnięte do odpowiedzialności za swoje czyny;
- b) przesłanki zwolnienia z odpowiedzialności, jej ograniczenia i współodpowiedzialność;
- c) istnienie, charakter i ocena szkody lub dochodzonego sposobu jej naprawienia;
- d) środki, które sąd może podjąć w celu zapobieżenia naruszeniu lub szkodzie bądź w celu zaniechania naruszenia lub wyrządzenia szkody, bądź w celu zapewnienia naprawienia szkody, w granicach uprawnień przyznanych sądom na mocy właściwego dla niego prawa procesowego;
- e) kwestia zbywalności roszczenia o naprawienie szkody, w tym dopuszczalności jego dziedziczenia;
- f) osoby uprawnione do odszkodowania za szkody poniesione osobiście;
- g) odpowiedzialność za czyny innych osób;
- h) sposoby wygaśnięcia zobowiązania, przedawnienie i terminy zawite, w tym początek, przerwanie i zawieszenie biegu przedawnienia lub terminu zawitego.

W rozporządzeniu zawarta została częściowo odrębna regulacja dotycząca „szkód w środowisku naturalnym”. Otóż stosownie do jego art. 7 prawem właściwym dla zobowiązania pozaumownego wynikającego ze szkody w środowisku naturalnym lub ze szkody na osobie lub w mieniu będącej następstwem takiej szkody jest prawo określone zgodnie z art. 4 ust. 1, chyba że osoba dochodząca odszkodowania decyduje się poddać swoje roszczenie prawu państwa,

je się miejsce siedziby ich zarządu. Gdy jednak wystąpi zdarzenie powodujące szkodę bądź powstanie ona w ramach działalności filii, agencji lub innego oddziału, za miejsce zwykłego pobytu uznaje się siedzibę tej filii, agencji lub innego oddziału. Z kolei w myśl art. 23 ust. 2 za miejsce zwykłego pobytu osoby fizycznej działającej w ramach prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej uznaje się miejsce głównego przedsiębiorstwa.

²⁵ Szerzej na ten temat zob. np. M. Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, LexisNexis, LEX 2012 (zwłaszcza podrozdział 4.2: *Ogólna regulacja wskazania prawa właściwego dla deliktów*); P. Fik, P. Staszczuk, *Komentarz do art. 4, w: eadem: Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych. Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 („Rzym II”). Komentarz*, LexisNexis, LEX 2014.

w którym nastąpiło zdarzenie powodujące szkodę. W tym kontekście trzeba zwrócić uwagę na treść motywów 24 i 25 preambuły. Pierwszy z nich stanowi, że „szkody w środowisku naturalnym” powinny być rozumiane jako niekorzystne zmiany w zasobach naturalnych, takich jak woda, gleba bądź powietrze, lub osłabienie funkcji pełnionych przez te zasoby na rzecz innych zasobów naturalnych bądź społeczeństwa, lub też zmniejszenie różnorodności żywych organizmów. Sposób zdefiniowania omawianego pojęcia zdaje się wyraźnie nawiązywać do definicji „szkod wyrządzonych środowisku naturalnemu” zawartej w dyrektywie 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu²⁶. W szczególności w owej definicji brak nawiązania do uszczerbku majątkowego²⁷, co rodzi istotne wątpliwości interpretacyjne (w art. 7 rozporządzenia mowa jest bowiem o „osobie dochodzącej odszkodowania”); tematu tego jednak nie sposób tu rozwinąć.

Należy również mieć na uwadze motyw 25 preambuły, stanowiący, że „[w] odniesieniu do szkód w środowisku naturalnym art. 174 Traktatu²⁸, zgodnie z którym wymaga się wysokiego poziomu ochrony, w oparciu o zasadę ostrożności oraz zasadę działania zapobiegawczego, zasadę naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła oraz zasadę »zanieczyszczający płaci«, w pełni

²⁶ Dz. Urz. UE L 143 z 30 kwietnia 2004 r., s. 56–75. Zob. B. Rakoczy, *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku. Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady. Komentarz*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010, s. 32 i nn.

²⁷ Zgodnie bowiem z art. 2 pkt 2 dyrektywy „szkoda” oznacza mierzalną negatywną zmianę w zasobach naturalnych lub mierzalne osłabienie użyteczności zasobów naturalnych, które może się ujawnić bezpośrednio lub pośrednio. Nietrudno dostrzec podobieństwo między przywołaną definicją a definicją „szkody w środowisku” zawartą w art. 6 pkt 11 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 2187 ze zm.), którą implementowano dyrektywę 2004/35/WE do polskiego porządku prawnego. W myśl tego przepisu przez szkodę w środowisku rozumie się negatywną, mierzalną zmianę stanu lub funkcji elementów przyrodniczych, ocenioną w stosunku do stanu początkowego, która została spowodowana bezpośrednio lub pośrednio przez działalność prowadzoną przez podmiot korzystający ze środowiska.

²⁸ Chodzi o Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 202 z dnia 7 czerwca 2016 r., s. 47–360). Przepisy art. 191–193 dotyczą środowiska naturalnego. Zgodnie z art. 191 ust. 1 polityka Unii w tej dziedzinie przyczynia się do osiągnięcia celów w postaci zachowania, ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego, ochrony zdrowia ludzkiego, ostrożnego i racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych oraz promowania na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów środowiska naturalnego. Z kolei w myśl art. 191 ust. 2 polityka Unii w dziedzinie środowiska naturalnego stawia sobie za cel wysoki poziom ochrony, z uwzględnieniem różnorodności sytuacji w różnych regionach Unii. Opiera się na zasadach ostrożności, działania zapobiegawczego, naprawiania szkody w pierwszym rzędzie u źródła oraz „zanieczyszczający płaci”.

usprawiedliwia zastosowanie zasady uprzywilejowania poszkodowanego. Kwestia, kiedy osoba dochodząca odszkodowania może dokonać wyboru prawa właściwego, powinna być określana zgodnie z prawem państwa członkowskiego, do którego zwrócono się o rozstrzygnięcie sprawy”. Dodatkowo warto odnotować, że problem szczególnie komplikuje się w przypadku zbiegu podstaw odpowiedzialności za szkodę w środowisku będącą następstwem działalności geologiczno-górnicznej, jednak i to zagadnienie trzeba pozostawić na uboczu²⁹.

Z art. 2 ust. 2 rozporządzenia wynika, że stosuje się ono „także do zobowiązań pozaumownych, co do których zachodzi prawdopodobieństwo ich powstania”. Z kolei w myśl art. 2 ust. 3 każde odniesienie w rozporządzeniu do zdarzenia powodującego szkodę dotyczy również „zdarzeń powodujących szkodę, co do których zachodzi prawdopodobieństwo ich wystąpienia”, a odniesienie się do szkody dotyczy także „szkody, wobec której zachodzi prawdopodobieństwo jej powstania”. Brzmienie tych przepisów nie pozostawia wątpliwości, że chodzi o odpowiedzialność prewencyjną, wyrażającą się w obowiązku zapobieżenia szkodzie grożącej wskutek zobowiązania pozaumownego. Jeśli owo spostrzeżenie odniesie się do szkód grożących wskutek działalności geologiczno-górnicznej, to w obrębie prawa polskiego należy zwrócić uwagę przede wszystkim na regulację zawartą w art. 150 p.g.g., zgodnie z którą przepisy o naprawianiu szkód określonych w dziale VIII ustawy stosuje się odpowiednio do zapobiegania tym szkodom. Lakoniczna treść art. 150 p.g.g. wywołuje istotne wątpliwości interpretacyjne³⁰, jednak jest poza sporem, że na podmiocie odpowiedzialnym za naprawienie szkody ciąży także obowiązek zapobieżenia jej powstaniu.

Analizując materię kolizyjną normowaną rozporządzeniem, warto również przyrzeć się jego art. 28, poświęconemu relacji pomiędzy tym aktem a konwencjami międzynarodowymi. Z reguły sformułowanej w ust. 1 wynika, że rozporządzenie nie uchybia stosowaniu konwencji międzynarodowych, których stronami w chwili jego przyjęcia są państwa członkowskie (co najmniej jedno)³¹. Wyjątek od owej reguły określono w art. 28 ust. 2. Przepis ten przewiduje, że w stosunkach pomiędzy państwami członkowskimi rozporządzenie ma pierw-

²⁹ Zob. R. Mikosz, *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku spowodowaną działalnością regulowaną Prawem geologicznym i górniczym (zagadnienia wybrane)*, w: *Administracja a środowisko. Prace dedykowane prof. zw. dr. hab. Markowi Górskiemu z okazji jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, red. A. Barczak, P. Korzeniowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 237 i nn.

³⁰ Zob. w szczególności wyrok SN z dnia 9 stycznia 2014 r., sygn. V CSK 101/13, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna” 2014, nr 10, poz. 104, wraz z glosą B. Rakoczego do tego wyroku („Orzecznictwo Sądów Polskich” 2015, nr 6, poz. 57). Zob. też R. Mikosz, *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone działalnością...*, s. 373 i nn.; idem, *Granice cywilnoprawnego obowiązku zapobiegania szkodom grożącym wskutek ruchu zakładu górniczego. Studium przypadku*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2021, nr 1, s. 1 i nn.

³¹ Z dalszej części tego przepisu wynika, że chodzi o konwencje, które ustanawiają normy kolizyjne odnoszące się do zobowiązań pozaumownych.

szeństwo przed konwencjami, które zostały zawarte wyłącznie pomiędzy co najmniej dwoma państwami członkowskimi, w zakresie, w jakim konwencje takie dotyczą kwestii uregulowanych rozporządzeniem. W tym kontekście wypada odnotować, że omawiana materia czasami stanowi przedmiot umów dwustronnych. Przykładem może być umowa między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Czeską w sprawie wykonywania robót geologicznych w rejonie wspólnej granicy państwowej, podpisana w Pradze dnia 19 sierpnia 2008 r.³² Według jej art. 2 wykonywanie robót geologicznych prowadzonych w rejonie granicy państwowej i dotyczących rozpoznawania złóż węgla kamiennego, które są położone na terytorium umawiających się stron, będzie następowało zgodnie z przepisami prawa obowiązującymi na terytorium tej strony, na terytorium której będą wykonywane roboty geologiczne³³. Stosownie zaś do treści art. 7 odpowiedzialność za szkody wyrządzone robotami geologicznymi oraz roszczenia z tytułu tych szkód są regulowane przepisami prawa obowiązującego na terytorium tej strony, na terytorium której szkody te powstały. Odnotowania wymaga również, że w myśl art. 8 ust. 1 umowa nie narusza praw ani zobowiązań żadnej z umawiających się stron, które wynikają z innych wiążących je umów międzynarodowych, a art. 8 ust. 2 stanowi – co w kontekście analizowanej materii szczególnie istotne – że umowa nie narusza też Porozumienia między Rządem Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a Rządem Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej o współpracy przy wybieraniu złóż węgla kamiennego zalegających w rejonie wspólnej polsko-czechosłowackiej granicy państwowej, sporządzonego w Katowicach dnia 2 grudnia 1984 r.

4. Zakończenie

Gwoli kompletności informacji warto na zakończenie zwrócić uwagę również na kwestie procesowe, o czym jest mowa w motywach 7 i 8 preambuły rozporządzenia „Rzym II”. W pierwszym z nich sformułowano wymóg, by przedmiotowy zakres zastosowania i przepisy tego aktu były spójne z rozporządzeniem Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych („Bruksela I”)³⁴, a także z instrumentami dotyczącymi prawa właściwego dla zobowiązań umownych. Z kolei w myśl motywu 8 rozporządzenie

³² Dz.U. z 2009 r. Nr 198, poz. 1530.

³³ Zgodnie z art. 2 ust. 2 umawiające się strony będą współpracować w zakresie wykonywania robót geologicznych w rejonie granicy państwowej.

³⁴ Dz. Urz. UE L 12 z dnia 16 stycznia 2001 r., s. 1–23.

„Rzym II” powinno mieć zastosowanie niezależnie od charakteru sądu lub trybunału rozpatrującego sprawę. W tym kontekście trzeba zauważyć, że rozporządzenie „Bruksela I” zostało uchylone przez art. 80 aktualnie obowiązującego rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych³⁵. Szczegółów z tym związanych nie sposób jednak rozwinąć w niniejszym opracowaniu.

Literatura

- Agopszowicz A., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone robotami górniczymi*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1964.
- Agopszowicz A., *Zarys systemu prawnego górnictwa*, t. 2, wyd. 3 popr. i uzupeł., Uniwersytet Śląski, Katowice 1980.
- Bukowski Z., *Zrównoważony rozwój a gospodarowanie geologicznymi zasobami środowiska*, w: *Prawna regulacja geologii i górnictwa w Polsce, Czechach i na Słowacji. Wybrane zagadnienia*, red. G. Dobrowolski, G. Radecki, Infomax, Katowice 2014, s. 47–56.
- Czepelak M., *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, LexisNexis, LEX 2012.
- Czub K., *Komentarz do art. 361*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 637–646.
- Dobrowolski G., Lipiński A., Mikosz R., Radecki G., *Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący prawne podstawy zarządzania geologicznymi zasobami środowiska*, red. G. Dobrowolski, Uniwersytet Śląski, Agencja Reklamowa „Top”, Katowice 2016.
- Fik P., Staszczuk P., *Komentarz do art. 4*, w: eidem, *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych. Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 („Rzym II”). Komentarz*, LexisNexis, LEX 2014.
- Grabowska G., *Eksploracja zasobów naturalnych w regionach przygranicznych. Praktyka traktatowa*, „Problemy Prawne Górnictwa” 1990, t. 13, s. 7–33.
- Jantowski J., *Komentarz do art. 435*, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 773–781.
- Jasudowicz T., *Zasoby naturalne dzielone w stosunkach międzynarodowych*, „Sprawy Międzynarodowe” 1978, nr 9, s. 44–56.
- Kacperek E., Zawadzki P., *Prawo właściwe dla zobowiązań pozaumownych wynikających z naruszenia praw własności intelektualnej i zasad uczciwej konkurencji – uwagi na tle rozporządzenia „Rzym II”*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z prawa własności intelektualnej” 2012, z. 115, s. 129–151.
- Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie*, wyd. 2, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2011.
- Lipiński A., *Glosa do postanowienia Wiceprezes Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 21.05.2021 r. (Republika Czeska v. Rzeczpospolita Polska, C-121/21)*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 6, s. 61–66, <https://doi.org/10.33226/0137-5490.2021.6.8>.
- Lipiński A., *Nakaz natychmiastowego wstrzymania wydobywania węgla brunatnego ze złoża „Turów” oraz dzienna kara pieniężna (rozważania na tle postanowień TSUE z 21 maja 2021 r.*

³⁵ Wersja przekształcona, Dz. Urz. UE L 351 z dnia 20 grudnia 2012 r., s. 1–32.

- oraz z 20 września 2021 r., C 121/21), w: *Z prawem ustrojowym porównawczym przez ponad półwiecze. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Marianowi Grzybowskiemu z okazji 55-lecia pracy naukowej*, red. B. Przywora, A. Rogacka-Łukasik, K. Skotnicki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza, Częstochowa 2022, s. 1037–1048.
- Mikosz R., *Granice cywilnoprawnego obowiązku zapobiegania szkodom grożącym wskutek ruchu zakładu górniczego. Studium przypadku*, „Prawne Problemy Górnictwa i Ochrony Środowiska” 2021, nr 1, s. 1–17.
- Mikosz R., *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku spowodowaną działalnością regulowaną Prawem geologicznym i górniczym (zagadnienia wybrane)*, w: *Administracja a środowisko. Prace dedykowane prof. zw. dr. hab. Markowi Górskiemu z okazji jubileuszu 45-lecia pracy naukowej*, red. A. Barczak, P. Korzeniowski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2018, s. 237–249.
- Mikosz R., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone działalnością regulowaną Prawem geologicznym i górniczym*, w: *Zrównoważony rozwój jako czynnik determinujący prawne podstawy zarządzania geologicznymi zasobami środowiska*, red. G. Dobrowolski, Uniwersytet Śląski, Agencja Reklamowa „Top”, Katowice 2016, s. 355–381.
- Mikosz R., *Odpowiedzialność za szkody wyrządzone ruchem zakładu górniczego*, Wolters Kluwer – Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków 2006.
- Poczobut J., *Komentarz do art. 1*, w: *Prawo prywatne międzynarodowe. Komentarz*, red. J. Poczobut, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 127–144.
- Rakoczy B., *Głosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2014 r., V CSK 101/13*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2015, nr 6, poz. 57.
- Rakoczy B., *Odpowiedzialność za szkodę w środowisku. Dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady. Komentarz*, TNOiK „Dom Organizatora”, Toruń 2010.

Ryszard Mikosz

Odpowiedzialność za szkody wyrządzone wykorzystaniem geologicznych zasobów wnętrza Ziemi Wybrane problemy transgraniczne

Streszczenie

Przedmiotem rozważań zawartych w artykule jest cywilna odpowiedzialność za szkody wyrządzone korzystaniem z geologicznych zasobów środowiska (lub grożące wskutek takiej działalności), rozpatrywana w kontekście transgranicznym. W opracowaniu przedstawiono podstawowe zasady kolizyjne, które znajdują zastosowanie przy ustalaniu materialnoprawnego reżimu tego rodzaju odpowiedzialności. W szczególności omówione zostały najważniejsze reguły określone w rozporządzeniu (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczącym prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych („Rzym II”). Akt ten ma bowiem kluczowe znaczenie dla problematyki rozpatrywanej w artykule.

Słowa kluczowe: odpowiedzialność cywilna za szkody w kontekście transgranicznym, szkoda w środowisku, korzystanie z geologicznych zasobów środowiska

Рышард Микош

**Ответственность за ущерб, причиненный использованием
геологических ресурсов недр
Выбранные трансграничные проблемы**

Резюме

Предметом обсуждения в статье является проблема гражданско-правовой ответственности за ущерб, причиненный использованием геологических ресурсов окружающей среды (который грозит в результате такой деятельности), рассматриваемая в трансграничном контексте. В статье представлены основные коллизионные нормы, применяющиеся при определении материально-правового регулирования такой ответственности. В частности, описаны наиболее важные правила в этой области, изложенные в Регламенте (ЕС) № 864/2007 Европейского парламента и Совета от 11 июля 2007 г. о праве, подлежащем применению к внедоговорным обязательствам («Рим II»). Данный правовой акт имеет ключевое значение для проблематики, рассматриваемой в статье.

Ключевые слова: Гражданско-правовая ответственность за причинение вреда в трансграничном контексте, причинение вреда окружающей среде, использование геологических ресурсов окружающей среды

Ryszard Mikosz

**Responsabilità per i danni causati dall'uso delle risorse geologiche
dell'interno della Terra
Questioni transfrontaliere selezionate**

Sommario

Oggetto di questo articolo è la questione della responsabilità civile per i danni causati dall'uso di risorse geologiche ambientali (minacciate da tali attività), considerata in un contesto transfrontaliero. L'articolo presenta le regole di base del conflitto di leggi che si applicano nel determinare il regime giuridico sostanziale di tale responsabilità. In particolare, vengono discusse le norme più importanti a questo proposito, stabilite dal Regolamento (CE) n. 864/2007 del Parlamento europeo e del Consiglio, dell'11 luglio 2007, sulla legge applicabile alle obbligazioni extracontrattuali ("Roma II"). Infatti, questo atto è di importanza fondamentale per le questioni considerate nell'articolo.

Parole chiave: responsabilità civile per danni in un contesto transfrontaliero, danno ambientale, uso delle risorse geologiche ambientali